

Právní věda a konkrétní poměry právní.

Dr. Arnošt Wenig.

O úkolech a metodách právní vědy je možno míti různý názor a nelze vytýkati různost názorů jako nedostatek vědeckého badání, naopak rozmanitost hlediska otvírá různé průhledy na podstatu a vývoj práva a lze ve většině případů spíše se přítí o vhodnou či méně vhodnou volbu hlediska, než o jeho zásadní správnost či nesprávnost.

Česká věda právní byla v tomto směru vždy dostatečně pružnou a každý nový směr, i když se nestal výlučným, našel v ní schopné a nadšené pěstitele.

Nesporné je toliko, že předmětem vědeckého badání o právu je právní řád, tedy soubor abstraktních norem. Rozbor a posuzování konkrétních poměrů právních náleží praksi a právní věda zabývá se jimi jen potud, pokud výroky příslušných orgánů státních o těchto poměrech nabyly povahy norem vykládajících pružná nebo doplňujících neúplná ustanovení zákonů. Jen výjimečně zabývá se právní věda konkrétními poměry právními, dříve než byly autoritativně posouzeny, podávajíc o nich posudky, na požádání stran nebo k vyzvání rozhodujícího orgánu státního; tato kdysi podstatná součást činnosti římských vědců je v moderní době jen accidentale právní vědy proto, poněvadž státní orgány rozhodující o konkrétních poměrech právních, zásadně se skládají z odborně školených právníků. Nebylo však až dosud zvykem v české právnické literatuře vědecké, posuzovati soukromoprávní poměry jiné osoby samovolně a veřejně.

V tom směru je tedy jakousi novinkou v české právní vědě spis JUDra a PhDra Oldřicha Koblížka: »Donucení ke smlouvě soukromoprávní, studie sociologickoprávní« (1933), spis, jehož vědecké aspirace jsou nesporně zjevné z volby nakladatele.¹⁾ Ve spise tomto podrobuje autor velmi nepřiznivě kritice smlouvy Zlínské společnosti Baťa a. s. s obchod-

¹⁾ Spis vyšel v Knihovně sborníku věd právních a státních.

vedoucími prodejen, při čemž firmu plným zněním cituje. Jde o zjev v naší právnické literatuře nesporně nový a bylo by jistě úzkoprsé zásadně jej odmítati jedině z toho důvodu, ale na druhé straně nesmí býti nikomu zazlíváno, zahájí-li diskusi o podmínkách, za kterých toto rozšíření dosavadního pole působnosti vědy právní je přípustné a pro naši literaturu právnickou žádoucí a pokusí-li se zjistiti, zda autor těmto podmínkám vyhověl.

Není totiž pochybností o tom, že autor vstoupil svojí kritikou na půdu velmi delikátního problému, jenž není jen problémem vědeckého badání, nýbrž i ve značné míře otázkou společenské slušnosti. Platilo totiž, a jak doufáme, platí až dosud nepsané pravidlo společenské slušnosti, že nikdo nemá veřejným tiskem posuzovati soukromé poměry jiného. Že toto pravidlo platí i pro sféru života právního, je patrné z toho, že ve sbírkách rozhodnutí soudních jsou posuzované případy otiskovány s největší možnou delikátností, vynechávají se nejen jména stran, ale často i bližší označení rozhodujících nižších instancí.

Ač pravidlo svrchu řečené v novější době určitým druhem tisku častěji než dříve bývá porušováno, neděje se to přece tak všeobecně, abychom je mohli pokládati za obsoletní.

Soudíme tedy, že nutno především hledati hranici, kdy veřejná kritika soukromých právních poměrů osoby v kritice plným jménem uvedené přestává býti porušením jednoho ze základních pravidel společenské slušnosti a stává se projevem vážné vědecké tendence, tendence hledati pravdu a pravdě k vítězství pomáhati. Tuto kvalifikaci možno, po našem názoru, řečené činnosti přiřknouti především jen v tom případě, když jde sice o soukromé poměry právní určité osoby, ale tyto poměry jsou takového významu nebo rozsahu, že se dotýkají podstatně zájmu veřejného. Dále musíme od kritisujícího neúprosně vyžadovati, aby si byl jasně vědom toho, že přímým veřejným útokem na určitou osobu bere na sebe těžkou mravní odpovědnost nejen proti osobě kritisované, ale i proti celé české vědě právní; tato odpovědnost pak mu ukládá absolutní povinnost, aby skutkový podklad zjevů, jež chce kritisovati, co nejpečlivěji zjistil. Delikátní povaha čin-

nosti toho druhu, jako je veřejná kritika soukromoprávních poměrů jiné osoby, stupňuje na nejvyšší míru požadavky, jež musíme stanoviti pro každou vědeckou práci právnickou; zejména musí si kritisující uvědomiti přesně všechny právní otázky, které se pojí ke skutkovému podkladu jím posuzovanému, a rozřešiti je s pečlivým odůvodněním svého názoru konečného; rovněž musí dbáti názorů, které již o témž předmětu byly vysloveny v literatuře a zaujmouti k nim kritické stanovisko.

Proti přísnosti tuto formulovaných požadavků nemohl by se autor Donucení hájiti poukazem k tomu, že kritika Baťových smluv s obchodvedoucími tvoří jen epizodu v jeho díle, které se nese k jiným cílům. Této obraně by bylo lze namítnouti, že veřejnou kritiku soukromých poměrů právních určité osoby nelze učiniti pouhou epizodou, zejména vyzní-li takovým způsobem, že by mohla býti ve veřejnosti na újmu vážnosti kritisované osoby.

Zkoumáme-li s těchto hledisek Koblížkovu kritiku Baťových smluv s obchodvedoucími, musíme nejprve konstatovati, že je tu nepopíratelný zájem veřejnosti na tom, aby smlouvy tyto byly podrobeny vědeckému rozboru a posudku. Baťova organizace práce je jedinečným dílem duševním, svým praktickým použitím postihuje široké kruhy lidí, a to nejen pro velikou početnost zaměstnanců Baťových závodů, nýbrž i proto, že jeho systém nalézá četné napodobitele v řadách podnikatelů domácích i zahraničních. Všeobecně se dále uznává, že Baťův systém vedl k velmi závažným výsledkům v hospodářství národním i v hospodářství jednotlivců v našem státě i za hranicemi jeho. Baťův systém přestal tedy býti soukromou záležitostí Baťových závodů a nabyl významu veřejného, ba přímo mezinárodního. Tato existence veřejného zájmu je dostatečně prokázána řadou článků a spisů většího či menšího rozsahu, které se zabývají osobou a dílem zakladatele zlínských závodů Tomáše Bati.²⁾ Publikace tyto nejsou pracemi vědeckými, a jsou často diktovány tendencemi namnoze tak protichůdnými, že problém Baťův přímo volá po vědecky objektivním zpracování.

²⁾ Podrobný seznam nejdůležitějších článků a publikací je uveden ve zprávě MÚP., str. 40, pozn. 1. v textu níže citované.

Nutno tedy zdůrazniti, že Koblížek byl oprávněn k veřejné kritice Baťových smluv s obchodvedoucími.

Pokud však jde o ostatní předpoklady, jež by mohly ospravedlniti jeho veřejnou kritiku Baťových smluv a kvalifikovati ji jako projev činnosti vědecké, nutno s politováním konstatovati, že z těchto předpokladů nesplnil autor ani jediný.

Každého, kdo si uvědomí vážnou morální odpovědnost kritisujícího proti osobě veřejně kritisované, překvapí již prima vista, že Koblížek, ač činí ve své kritice podnikateli velmi těžké výtky, že je vzorem pro zaměstnavatele, kteří se snaží využití smluvní svobody, aby dosáhli od zaměstnance nejvyššího výkonu a při tom mu nezaručí ani existenční minimum (str. 69), a že uzavírá se svými zaměstnanci smlouvy, které se přiči dobrým mravům a porušují donucovací předpisy zákona, činí tak pouze na základě rozboru dvou formulářů smluv, a to rozboru, který sám na str. 70 nazývá »pouze letmým«, právem zajisté, neboť tento rozbor nezaujímá více než dvě stránky nepřilíš velikého formátu.

To by překvapilo u každého autora, který chce býti vědcem, zejména však to překvapuje u autora, který chce býti právě sociologem a musí tedy věděti, že sociální život je spletí poměrů navzájem na sebe různě působících a že jej tedy nelze posuzovati od zeleného stolu na základě několika potištěných listů papíru, které mohou sice obsahovati důležitá svědectví o určitých momentech, ale teprve po pečlivém zjištění celého komplexu jiných okolností mohou podávati jasný obraz určitého úseku sociálního života.

Jako vzor péče, se kterou nutno zjistiti skutkový stav, který má býti učiněn předmětem veřejné kritiky, můžeme Koblížkovi přidržeti před očima publikaci, která zřejmě ani nechce býti prací vědeckou. Je to zpráva, kterou pod názvem: »Die Arbeitsbedingungen in einem rationalisierten Betrieb« a podtitulem: »Das System Baťa und seine sozialen Auswirkungen« uveřejnil mezinárodní úřad práce v únorovém a březnovém čísle časopisu »Internationale Rundschau der Arbeit« z roku 1930.

Publikace tato je pouhým výtahem z obšírného referátu, který vypracoval zástupce MÚP. Pavel Devinat po tříměsíčním pobytu ve Zlíně, kde se svolením Tomáše Bati a z příkazu MÚP. studoval organizaci a působení zlínských závodů. Přesto, že je pouhým výtahem, vyplňuje tato publikace celých 42 stránek přibližně stejně velikého formátu, jako je kniha Koblížkova. Závěrečný posudek zaujímá dvě stránky, tedy asi právě tolik, kolik věnoval Koblížek celému rozboru smluv s obchodvedoucími.

Chceme seznámiti čtenáře poněkud blíže s obsahem Devinatova referátu, neboť tím lépe vynikne dosah problému, který Koblížek tak málo pochopil a s tak malou pečlivostí řešil. Po stručném, ale výstižném popisu geografických, hospodářských a národopisných poměrů Zlína a jeho okolí, líčí se v referátu nejprve rozvoj podniků zlínských, zejména jejich vzestup poválečný, způsobený energickou cenovou politikou Baťovou, jenž dosáhl zlevnění svých výrobků sice snížením mezd a platů svých zaměstnanců o 40%, ale současně umožnil jim nákup životních potřeb za ceny, které se rovnaly polovici cen všude jinde požadovaných. Na to seznamuje nás referát s organizací práce v závodech, především s Baťovou ideou s a m o s p r á v y j e d n o t l i v ý c h d í l e n, která sice rozkládá podnik v řadu samostatných menších podniků, ale zachovává při tom podniku jednotné vedení, a je tedy nejšťastnějším rozluštěním administrativního principu centralisace a decentralisace. Zvláštní stať je věnována poměru šéfa k personálu, kde se zvláště zdůrazňuje, že disciplína v závodech je dobrovolná, jsou zachovávána spíše z vlastní iniciativy zaměstnanců, než vynucována opatřeními správy závodů; konstatuje se n e p a t r n ý p o č e t s p r á v o u z á v o d ů u l o ž e n ý c h t r e s t ů, jež ostatně připadají účelům organisované péče o blaho zaměstnanců.

Následuje popis postupu při najímání zaměstnanců, z něhož podáváme doslovně zvláště zajímavou větu: Wenn sie eingestellt sind, fängt die Personalabteilung damit an, ihnen einen Kursus über Rechnungsführung und Hauswirtschaft zu geben, stellt ihren Haushaltsplan neu auf, gibt ihnen zu verstehen, das der geforderte Lohn nicht ausreicht, und teilt ihnen von sich aus einen

h ö h e r e n z u (str. 24). Podrobně se pak referuje o výchově učednického dorostu; pozornosti zasluhuje tu toto zjištění: Von der ersten Woche in Zlin an verdient der Lehrling einen für seine Lebenshaltung ausreichenden Lohn; ... die Lehrlinge sind ... verpflichtet, einen Teil ihres Verdienstes zu sparen. Die Ersparnisse verzinst Baťa mit 10 vH. Nach den Angaben dieser Bücher können die jungen Leute von ihrem Wochenlohn von 120 Kronen seit ihrem Eintritt in die Fabrik 20—30 Kronen zurücklegen. Theoretisch müßten sie in 3 Jahren 8000 Kronen, einschließlich der Zinsen ersparen können. Tatsächlich haben auch einige nach Ablauf von 3 Jahren ungefähr 6000 Kronen gespart. Der Durchschnitt begnügt sich mit 3000—4000 Kronen (str. 26). Další stať pojednává o době pracovní, k ní pak se připojuje podrobné vyličení poměrů mzdových v Baťových závodech. Objektivně jsou tu vyličeny a posouzeny v závodě zavedené formy mzdy, totiž: 1. individuální akkordní mzda, 2. kolektivní akkordní mzda, 3. týdenní mzda, 4. mzda spojená s podílem na zisku. Tento oddíl končí ciferním doložením v z e s t u p u p r ů m ě r u m e z d v Baťových závodech, jenž v letech 1922—1928 vystoupil z týdenních 166 Kč až na 480 Kč a průměru podílu na zisku, jenž v letech 1924—1928 vystoupil z týdenních 50 Kč na 90 Kč, to vše za současného klesání průměrné ceny obuvi z 220 Kč na 55 Kč za jeden pár. Po detailním popisu hygienických a bezpečnostních poměrů v závodě, doplňuje se obraz Baťova pracovního systému popisem životních poměrů Baťových zaměstnanců, zejména činnosti oddělení pro blaho zaměstnanců, bytových poměrů, prodejen, jež zaměstnancům usnadňují nákup životních potřeb, péče Baťovy o zotavení a poučení zaměstnanců ve volném čase a posléze opatření sociálně hygienických, z nich pak zejména zřízení vzorné nemocnice, která nemá význam jen pro závod, nýbrž i pro celou krajinu, v níž do té doby nemocnice nebylo.

Ze závěrečného úsudku, jenž následuje po těchto podrobných studiích, vyjímáme:

Diesen Begriff des »Dienstes« (služba veřejnosti), den Baťa zur Rechtfertigung seiner wirtschaftlichen Tätigkeit braucht, dehnt er auch auf sein Personal aus. Dem Unternehmen zu dienen und dadurch zur Befriedigung der Bedürfnisse der Menschheit beizutragen, das muß der Wille

eines jeden seiner Angestellten sein. Baťa glaubt aber nicht, daß sich eine solche geistige Einstellung durch moralische Überzeugung erreichen läßt, und die Originalität seines Systems beruht gerade darauf, daß er durch die Selbständigkeit der Werkstätten, durch Beteiligung an Gewinn und Verlust, durch kollektive Akkordlöhne, durch Kommissionen und Gratifikationen eine wirksame Interessengemeinschaft zwischen seinem Unternehmen und jedem einzelnen Arbeiter schafft. Er hat die zentrale Leitung um nichts eingeschränkt, aber die Verantwortlichkeit derartig verteilt, daß die Verdienste der meisten seiner Arbeiter von ihrem Arbeitsergebnis oder dem ihrer Schicht abhängen, zu der sie gehören oder die sie leiten. Je größer die Verantwortlichkeit desto enger ist auch die Beziehung zwischen Verdienst und Produktion. Er hat sich auf diese Weise bemüht, die Arbeiter zum Schmiede ihres eigenen Glücks zu machen und ihnen ein Gefühl dafür zu geben, daß sie ein persönliches Interesse an dem Gedeihen des Unternehmens haben.

Je veliká chyba, že Koblížek k této publikaci nepřihlédl, prve než přistoupil ke kritice Baťových smluv s obchodvedoucími. Lze-li prominouti, že nedbal jiných publikací o Baťovi a jeho díle, které při veškeré jich zajímavosti nelze nazvati vědeckými, možno-li dokonce schváliti, že pominul mlčením tendenční knihu Philipovu: »Der unbekannte Diktator Thomas Baťa«, nelze nevytknouti, že přehlédnul publikaci, která má ráz oficielní. Tím porušil povinnost, kterou ukládá vědecké badání, totiž povinnost přihlédnouti ke všem závažným názorům proneseným o tématu zvoleném nebo o otázkách s ním těsně souvisících. Především však uškodil sám sobě a svojí práci. Nechceme tvrditi, že závěrečný úsudek zprávy Devinatovy měl býti pro něho směrodatným nebo závazným, ale nepochybujeme, že prostudování referátu bylo by ho poučilo, že má před sebou z a m ě s t n a v a t e l e, j e h o ŝ z á j e m o z a m ě s t n a n c e n e k o n ě í u b r a n z á v o d u, j i m i ŝ v y c h á z e j í p o d o k o n a n ě d e n n í p r á c í a b y l o b y m u d ů r a z n ě p ř i p o m e n u l o, ŝ e i v o t á z c e o b c h o d v e d o u c í c h m á p a t r n ě p ř e d s e b o u p r o b l ě m v e l m i s l o ŝ í t ý, k t e r ý n e l z e p o h o d l n ě r o z l u ŝ t i t i t ě m, ŝ e s e v e j m ě n u l í b í v ě h o h e s l a o c h r a n y s o c i á l n ě s l a b š í c h z a m ě s t n a v a t e l i n c o n t u m a c i a m o d s o u d í, a n i ŝ b y b y l ř á d n ě s l y š e n. N e p o c h y b u -

jeme, že by správa závodů Baťových byla Koblížkovi poskytla možnost prostudovati podrobně poměry svých obchodvedoucích, jako to učinila v případě Devinatově i ve mnohých případech jiných.

Jenom nedostatečné prostudování skutečných poměrů a svůdnost lákavého hesla mohly zroditi některé úsudky Koblížkovy, které neměl pronésti ve vlastním zájmu.

Tak vytýká Baťovým smlouvám, že provisním systémem donucuje obchodvedoucí k nejintenzivnějšímu výkonu, při čemž jim nezaručuje ani existenční minimum, poněvadž obchodvedoucí musí z celého svého příjmu, který tvoří 4% provise z prodeje, hraditi skoro veškerou režii. Při této příležitosti napadá mi mimoděk jeden z anekdotických příběhů, jimiž zesnulý profesor trestního práva JUDr. Alois Zucker osvěžoval nám, tehdy mladým posluchačům, suchopár nezáživné vědy. Tázal prý se kdysi prosté ženy z lidu, jak se vede jejímu synu, tehdá c. k. soudnímu auskultantovi, jenž býval jeho žákem, načež prý dostal odpověď: »Račte vědět, pane profesore, syn nemá sice nic, ale má to jisté.« Tato prostá žena vystihla svým přirozeným rozumem, že konec konců nezáleží na tom, podle jakého abstraktního systému se vyměňuje odměna za práci, nýbrž na tom, co se za daných konkrétních poměrů pracujícímu dostává. Měl tedy také Koblížek nejprve zjistiti částku, kterou skutečně vydělávají Baťovi obchodvedoucí na provisích a po odečtení režii vysloviti svůj úsudek o tom, zda si vydělají alespoň existenční minimum či nikoli. Bez mluvy čísel jsou jeho výroky nedokázaným tvrzením a co horšího, nedokázaným obviněním. System provisní má jako každý system své dobré i špatné stránky, ale rozhodně nelze proti němu bojovati důvodem, že zaměstnanec při jakékoliv liknavosti si nevydělá na živobytí (Koblížek, str. 69). Tuto svoji podivnou argumentaci odsuzuje Koblížek bezděky sám na jiném místě, kde prohlašuje, že mravnost staví právu ideu smluvní spravedlnosti, jež žádá pro sociálně slabšího v první řadě plnou protihodnotu za jeho práci (str. 139). Doufáme totiž, že Koblížek nepojímá ideu smluvní spravedlnosti jednostranně.

Koblížek zůstal nám tedy dlužen důkaz, že obchodvedoucí Baťových prodejen si nevydělají na živobytí a není naší povinností, abychom za něho tuto práci konali. Pro infor-

maci čtenáře však uvádíme, stran percentuelní výše provise obchodvedoucích a stran jejich povinnosti platiti veškerou režii prodejen, toto:

Prodejny Baťových závodů jsou podle své povahy zařazeny do deseti typů, z nichž tři mají mezitypy. Provise obchodvedoucích jsou tyto:

- a) typ 1—2: 7% provise + 1% na rezervu snížení,
- b) typ 3—7: 4% provise z obuvi, drobného zboží a pneumatik + 2% z prodeje punčoch,
- c) typ 7a—8: 5% provise + 1% premiové provise + 1% na rezervu snížení + 2% za prodej drobného zboží,
- d) typ 9—10: 8% provise + 1% premiové provise + 1% na rezervu snížení + 2% z prodeje drobného zboží.

Kromě toho přísluší obchodvedoucím všech typů 5% více provise z druhů luxusních a zdravotních, jakož i plný zisk z provozu správkáren. Obchodvedoucím jsou nad to poskytovány bezplatné byty, přiměřené velikosti typů; tak na př. obchodvedoucí typu 3 má k dispozici zdarma byt o třech pokojích s příslušenstvím. Dostávají tedy obchodvedoucí prodejen dokonce více než pro sociálně slabší žádá Koblížek z hlediska idee smluvní spravedlnosti, totiž přiměřeně levné uspokojení potřeby bydlení (str. 139). Výše provisi byla stanovena na základě zkušeností, které správa závodu získala statisticky soustavným zjišťováním dat o prosperitě prodejen, o režii a zisku obchodvedoucích, neboť stále kontroluje výdělky svých obchodvedoucích. K tomu účelu jsou založeny a vedeny prosperitní tabulky a obchodvedoucí jsou povinni zasílati firmě výkazy zisku a ztráty, aby měla přesný přehled o docílených příjmech obchodvedoucích.

Ostatně mají obchodvedoucí i dosti značný vliv na výši svých obrátů, neboť, pokud jde o druh a množství zboží, nejsou jim sklady svěřovány ku prodeji jedině diktátem správy závodu, jak svědčí Devinatův referát: Die Modelle werden dann allen Vertretern gezeigt, die gleichfalls vertraglich verpflichtet sind, zweimal jährlich nach Zlin zu kommen. In einer Generalkonferenz der Vertreter, der Verkäufer und der Abteilungsleiter wird jedes Modell besprochen. Es wird angenommen, verändert oder abgelehnt, wobei die Möglichkeit

sehr stark berücksichtigt wird, daß sich ein günstiger Verkaufspreis festsetzen läßt.

Sind die absatzfähigsten Modelle einmal festgestellt, so beginnt eine Art Börsenhandel zwischen den Vertretern und Agenten von Baťa. Jeder bemüht sich, im voraus eine genügend große Menge dieser Modelle zu bestellen, die er glaubt verkaufen zu können.

Nesprávné je také Koblížkovo tvrzení, že obchodvedoucí platí ze své provise skoro veškerou režii. Ve smlouvě z roku 1931 uvádějí se tyto režie, které nese obchodvedoucí: a) mzda a veškeré pojištění personálu, b) výlohy za světlo, otop, čištění, menší opravy a udržování inventáře v dobrém stavu, porto, telefon, telegramy, kancelářské potřeby, c) dovozní z dráhy do prodejny, d) obal (papír, motouz), e) úprava výkladních skříní, f) místní reklama, zejména část výrobních nákladů za plakáty, diapositivy, letáky a ostatní reklamní pomůcky s výjimkou brožur.

Proti tomu hradí firma ze svého: a) nájem z prodejních místností, b) veškeré adaptace a úpravu místností, c) potřebné zařízení, které zvyšuje pohodlí zákazníků a usnadňuje práci obchodvedoucím a prodávacům, za kteréž zařízení neplatí obchodvedoucí ani amortisaci ani úroky, d) veškerou reklamu insertní, e) dovoz zboží až do stanice určení a v případě, že stanice je vzdálena více jak 5 km i dovoz do prodejny, e) veškeré daně z prodejny, kromě 2% obrátové daně ze správkárny, kterou platí obchodvedoucí.

Kdo ví, jakým břemenem pro obchodníka může býti nájemné a jakým je reklamní inserce, dopravní náklady a zejména pak daně a kdo si dále uvědomí, že obchodvedoucím zasílá se zboží ku prodeji bez hotového zaplacení, a že z takto dodaného zboží neplatí obchodvedoucí firmě úroku, ten omluví svrchu uvedené tvrzení Koblížkovo jen malou znalostí těžkých poměrů, za kterých dnes pracuje obchodník, zkrušený nemírnými daněmi, vysokými dopravními tarify, drahotou inserce a drahým bankovním úvěrem.

Z toho, co jsme zde uvedli a co vlastně měl zjistiti Koblížek, prve než se odhodlal k veřejné kritice Baťových smluv s obchodvedoucími, je zřejmo, že úprava poměrů obchodvedoucích Baťových prodejen je výsledkem důkladného pro-

myšlení pilně získávaných zkušeností a že se stala v souhlasu s celkovou tendencí Baťova systému vychovati lidi pracující pro závod k podnikatelské samostatnosti a pocitu odpovědnosti proti druhým. Obchodvedoucí Baťových prodejen jsou tedy vlastně samostatnými podnikateli, při čemž jsou však ještě zbaveni nejtěžších starostí a břemen, jež dnes obchodníka tíží.

Úsudek Koblížkův, jenž se v podstatě rovná výtce, že Baťovy závody vykořisťují obchodvedoucí prodejen, nutno tedy při nejmenším označiti jako úsudek neodůvodněný a ukvapený, a poněvadž je s to poškoditi dobré jméno podniku ve veřejnosti, jako úsudek *contra bonos mores scientiae*.

Ale také pokud jde o posouzení poměrů obchodvedoucích po stránce právní, odpustil si Koblížek téměř všechno, co můžeme očekávati od autora skutečně vědecky pracujícího. Zejména neuvědomil si všechny otázky, které se z hlediska právního takřka vnučují.

Tak vytýká zejména, že v Baťových smlouvách velicí zákonná ustanovení o platu padají tím, že každý obchodvedoucí je zaměstnán na provisi (str. 69); a dále soudí, že tím, že kauce obchodvedoucího tvoří se z větší části z jeho platu vypláceného ve formě provise, a že tato kauce resp. její zůstatek se vyplatí obchodvedoucím teprve po uplynutí jednoho roku od ukončení služebního poměru, je porušován velicí přepis § 1154, odst. 3 obč. zák. Zdá se tedy, že pokládá za naprosto jisté, že smlouva obchodvedoucích je smlouvou služební. Tato přímočárnost úsudku je jistě zaviněna základní chybou Koblížkovy kritiky, totiž nedostatečným prozkoumáním skutkového základu; neboť tomu, kdo si uvědomí princip Baťovy organizace práce, rozkládající celý podnik v řadu autonomních podniků menších, musí se vynořiti otázka, zda při smlouvě s obchodvedoucím, jenž objednává u továrny sklad zboží a prodává toto zboží vlastním jménem, neměly strany na zřeteli spíše výsledek práce, než práci samu a zda tedy nejde spíše o smlouvu o dílo než o smlouvu služební. Neníť ostatně v praktickém životě právě nouze o analogické případy, uvádíme příkladem mnohé zástupce pojišťoven a zástupce v oboru automobilního průmyslu. Může však snadno vzniknouti též podezření, že je to i jistá myšlenková chudoba, která tu nedopřála Koblížkovi,

aby se na tomto konkrétním poměru pokusil o řešení obtížného sice, ale svrchovaně vděčného problému vzájemných hranic smlouvy služební a smlouvy o dílo. Tato myšlenková chudoba byla by arci vážnou překážkou vědeckého tvoření, neboť pravý vědec musí býti nadán fantasií a představivostí, právě jako básník a umělec, nebo vojevůdce, neboť bez fantasmie není tvůrčí činnosti, již přec musí býti i věda právní.

Je sice pravda, že v Baťových smlouvách s obchodvedoucími mluví se na některých místech o služebním poměru, o zaměstnanci nebo zřízenci, ale pro objektivního vědce platí stejně jako pro objektivního soudce pravidlo: »Falsa demonstratio non nocet«, a musejí tudíž oba přihlížeti k duchu smlouvy a ne chytati se litery, což lze prominouti jen advokátovi, jehož úkolem je hájiti bezpodmínečně zájem strany. Chce-li tedy Koblížek býti za každou cenu advokátem sociálně slabších, měl by si proto vyhledati jiné forum a ne forum vědecké, neboť od vědecké činnosti literární musíme žádati vždy postup naprosto objektivní.

Ale i když už Koblížek se přiklonil nekriticky k názoru, že jde o smlouvu služební, měl uvážiti, zda obchodvedoucí v prodejnách Baťových nepodléhají spíše zákonu o obchodních pomocnících, než všeobecným předpisům obč. zákona o smlouvě služební. Tento požadavek musíme činiti nejen na pracovníka, jenž se pokouší o teorii, ale i na každého jen průměrně dobrého praktika. Kdyby tak byl učinil, sotva by se asi odhodlal tvrditi, že tím, že odměna obchodvedoucích záleží v provisi, padají velící předpisy zákona o platu, neboť právě zákonem o obchodních pomocnících je provise nejen připuštěna jako druh odměny zaměstnancovy, nýbrž i podrobně upravena v §§ 10 až 13 cit. zák. Nebylo by mu asi také ušlo, že předpis § 10 odst. 3 o sčítování a tudíž i o splatnosti provise při ukončení služebního poměru není ve prospěch zaměstnancův jednostranně donucujícím (§ 40 cit. zák.), jako je jím příbuzné ustanovení 3 odst. § 1154 obč. zák. a že tudíž není odůvodněn jeho názor, že jsou porušeny velící předpisy zákona ustanovením smlouvy, že zůstatek kauce utvořené z provisi vyplatí se teprve po uplynutí jednoho roku od ukončení služebního poměru.

O Baťově smlouvě s obchodvedoucími z r. 1926 tvrdí Koblížek, že některá její ustanovení jsou *contra bonos mores*,

aniž by uvedl, která ustanovení to jsou, a proč se přičí dobrým mravům. Soudíme, že říci někomu veřejně do očí, že uzavírá smlouvy contra bonos mores, může jen strana ve sporu a posléze soudce, jenž je k tomu povolán autoritou svého úřadu. Když se však již Koblížek usadil samozvaně na stoličku soudcovu, měl také dostáti i povinnosti, která soudci ukládá, aby uvedl důvody pro svůj nálezn. Byl by tu arci musil řešiti i otázku smluv proti dobrým mravům vůbec, o níž bylo napsáno již mnoho a zejména pěkně i v naší literatuře. Řešení toho problému bylo by přineslo mnohý prospěch i jiným částem jeho spisu, kde se s pojmem mravů a mravnosti velmi často operuje.

Donucení ku smlouvě soukromoprávní je patrně dílem autorovým, jenž se jím pokouší prokázati svoji způsobilost k vědecké práci. S politováním musíme konstatovati, že na těch dvou stránkách, které vyplnil kritikou Baťových smluv, dokázal zatím pravý opak. Nedostatek vlohy vědecké není něčím, co by kteréhokoliv autora mohlo snížit ve vážnosti, neboť i pro pokusy ve vědeckém badání platí zásada: Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas. Zato nelze se smířiti s malou pečlivostí a svědomitostí, se kterou přistoupil autor k tak choulostivému a odpovědnému úkolu, jako je veřejná kritika soukromých právních poměrů určité a v kritice plným jménem uvedené osoby. Jsme jistě toho daleci podkládati autoru jiné úmysly, než ukvapeně realizovaný úmysl prospěti vrstvám, které pokládá za utištěné. Ale špatné příklady kazí dobré mravy a není tudíž vyloučeno, že pokus Koblížkův svede jiné, aby v ne zcela chvalitebném zájmu svém, či svých různých patronů, jednotlivců nebo skupin hospodářských, politických či jiných pod rouškou vědy podnikali neodpovědné útoky na osoby nepohodlné nebo neoblíbené. To je také pravá příčina, proč Koblížkově kritické epizodě věnujeme větší pozornost, než se snad na první pohled zdá potřebným. Kdo si však uvědomí nebezpečí takové publikační činnosti a kdo dobře smýšlí s českou vědou právní, pochopí tyto řádky jako projev vřelého přání, aby česká věda právní sloužila jen nejvyšším cílům, z nich pak především poznání pravdy a dokonalé spravedlnosti.
